

SPAȚIUL ÎN MENTALUL ROMÂNESC (ÎN BAZA EXPERIMENTULUI ASOCIATIV)

Lilia TRINCA, dr., conf. univ., Facultatea de Litere,
Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți

Abstract: *Researching the phenomenon of space contributes to knowing the Romanian mentality. Using the psycholinguistic method of the associative experiment, we submit to investigation the way Romanian people conceive space. The result of the research has shown that within the Romanian mentality space is an aspect of the world's existence, but not a frame or its primordial condition. Thus, space is not a phenomenon of its own or something detached, but an essential dimension of the world, an intrinsic fact of the nature of things. For that reason it is conceived as something real and alive. Romanian people see space through various ways of their spiritual aspirations. In the dominant mentality of Romanian people, space participates and is a prerequisite for what is going on inside it, representing one of the fundamental aspects of existence.*

Keywords: *association, associative experiment, lingual picture of the world, space, stimulus, response*

A devenit deja axiomatică ideea conform căreia cultura reprezintă un fel de materie primă care este valorificată de limbă. Limba conservă fidel experiența empirică națională, fixează și sintetizează esența unei culturi, care rămâne sedimentată atât în realii în care se oglindește experiența socio-culturală a unui popor, precum și în vocabular, și în structura gramaticală a limbii în care se focusează modul de gândire al poporului, felul acestuia de a se raporta la realitatea imediată.

Una din categoriile determinate cultural, ce a dobândit o carieră prestigioasă în perimetrul reflecțiilor filosofice este spațiul, care, alături de timp, „constituie, după cum menționează Ernst Cassirer în *Eseu despre om*, cadrul în care este implicată întreaga realitate” (Cassirer 1994: 66), dar și noțiunea care „angajează ființa într-o căutare permanentă de răspunsuri la eternele probleme” (Cimpoi 2003: 95)¹⁷.

Fiecare popor își are orizontul său spațial propriu, distinct de orizonturile altor popoare¹⁸, lucru determinat de condițiile geografice de viață, religie, tradiție¹⁹ etc. Pomind de la afirmația lui Michel Zérafă că „Românul este spațial atât prin fond, cât și în formele sale” (Zérafă 1979: 429), în studiul de față ne propunem să relevăm modul de conceptualizare lingvistică a spațiului la români în baza rezultatelor experimentului asociativ (în continuare EA)²⁰. Considerăm că o nuanțare a cercetă-

¹⁷În civilizațiile occidentale, conceptul de spațiu e dominant. Valoarea spațiului în conceptualizarea lumii o probează utilizarea, în majoritatea limbilor, a unor unități lexicale – caracterizări spațiale – pentru a releva aspecte ale unor domenii diferite. Bunăoară, temperatura aerului poate fi „înalță” sau „joasă”, rudele ne sînt „îndepărtate”, iar prietenii ne pot fi „apropiați”. Chiar și timpul are coordonate spațiale, putînd fi „lung” sau „scurt”, viitorul e „apropiat”, iar trecutul „îndepărtat” etc. Amintim, în această ordine de idei, despre fascinantul „înainte” românesc, care denotă *spațiul* din fața mea (cf. *merg înainte*), iar *timpul* din urmă-mi (cf. *înainte vreme*). Pentru detalii, a se vedea [Trinca].

¹⁸Demersul nostru are la bază premisa existenței unui caracter specific național. Or, după M. Ralea, „oricare ar fi criteriul de deosebire, oricare ar fi cauzele determinante ale caracterului specific național, ceea ce ne interesează e că el există” (Ralea 1997: 13).

¹⁹Desigur, tentativa de definire a sufletului nostru național vizavi de conceptualizarea lingvistică a spațiului nu poate ignora relația cu circumstanțele în care s-a dezvoltat neamul românesc, *alias* „împrejurările geografice ale unui spațiu înfinit ondulat, cum ar zice Lucian Blaga, cu condițiunile vieții de vale, cum ar zice mai precis poate, dl Stahl, cu genurile de viață deosebită ale păstoriei și plugăriei, cum a făcut-o Densusianu, cu sufletul omului de la munte, cum o face dl Mehedinți, pe urmele lui Eminescu, care deosebea pe românii neaoși de venetuc român de baltă [...]” (Vulcănescu 1991: 42).

²⁰EA a fost realizat de un grup de cercetători de la Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți, implicați într-un proiect de elaborare a *Dicționarului asociativ al limbii române*. Am efectuat un EA liber cu tineri

rilor în domeniul respectiv nu poate fi realizată decât dintr-o perspectivă interdisciplinară – bunăoară psiholingvistică. Prin EA se încearcă stabilirea modului de organizare a informației din perspectivă cognitivă, ceea ce ne permite a surprinde și felul în care iau naștere diverse forme culturale. Aceasta e condiționat de interacțiunea strânsă între sistemul de procesare mentală a informației și reprezentările mentale și culturale propriu-zise. Iată de ce rezultatele EA dovedesc, o dată în plus, că „Orice cultură poate fi caracterizată de un set specific de „hărți cognitive”, care definesc experiența și servesc la orientarea comportamentului membrilor culturii respective” (Terzea-Ofirim 2002: 24). „Lumea reală” este construită după *habitus*-ul lingvistic al diferitelor grupuri culturale. Structura psihică e organizată de relațiile emoționale stabilite între diferite fenomene, de aceea conținutul unităților lexicale parcurge „pasajul de trecere” al acestor asociații formate ca rezultat al experienței existențiale. Or, s-a dovedit că memoria conștientă pe care se articulează procesul cunoașterii lumii în conștient e întotdeauna predeterminată de memoria afectivă a asociațiilor subliminale. Altfel zis, memoria conștientă se creează în mod selectiv, prin tipare incontroleabile conștient, care se mulează pe tiparele deja existente ale subconștientului.

Încă filozoful român L. Blaga a întreprins tentativa de a identifica un simbol propriu al sufletului românesc, prezentînd spațiul subconștient aplicat la structura spirituală și numindu-l „spațiu mioritic” – coordonata spațială abisală a culturii românești. Deși ironizat și criticat de către filozofi și sociologi, L. Blaga consideră ca spațiu mioritic *plaiul*, spațiul-matrice românesc, „înalt și indefinit ondulat, și înzestrat cu specificile accente ale unui anume sentiment al destinului” (Blaga: 1985, 196). Simbolul plaiului corespunde viziunii paradisiace românești (cf. „Pe-un picior de plai/Pe-o gură de rai...”) și, consideră L. Blaga, e, aprioric, atât de adînc implantat în subconștientul românilor, încît transpare în orice creație a sufletului românesc: „Spațiul imaginar, – nota L. Blaga – despre care vorbim, se poate constata nu numai în doină și în baladă, ci și în alte creațiuni ale sufletului românesc. [...] Ceva din rotundul orizont al plaiului, ceva din ritmul fără violențe al dealului și văii ghi-cim și în jocurile noastre. [...] Dansul nostru e dansul lent al unui om care suie și coboară chiar și atunci când stă pe loc sau al unui om cu sufletul definitiv legat de infinitul ritmic alcătuit din deal și vale, de infinitul ondulat.” (*apud* Michiduță).

Cercetarea fenomenului de spațiu contribuie la cunoașterea mentalului românesc. Dimensiunea spațială nu e interpretată drept o linie sau o direcție, ci un veritabil cadru, un fenomen complex, expresie a participării omului la experiența cotidiană. Categorie fundamentală a gândirii, spațiul reprezintă o noțiune abstractă, *alias* o fabricație a intelectului. Cercetarea acestui fenomen prin prisma mentalului românesc, așa cum se prezintă acesta în viața cotidiană, scoate în evidență alte aspecte și funcții ale lui. Gîndit din perspectivă materială sau spirituală, spațiul rămîne, pentru români, permanent intuitiv și material. Spațiul devine o reprezentare colectivă, cu forme și funcțiuni specifice unui grup social etnic. Din perspectivă fenomenologică, *spațiul*, refuzat de a fi conceptualizat dincolo de limitele experienței, devine *Loc*. După cum afirmă S. Ștefănuță, „*empiric* și *experiențial* întîlnirea dintre om și spațiu se produce ca loc. De aceea, pe aceste coordonate, antropologia spațiului capătă nuanțe de *antropologie a locului*”²¹.

La nivelul mentalității românești, spațiul este conceput ca ceva concret și imediat, la care omul are aderențe prin viața cotidiană – *alias* act experimental – delimitat ca *loc*. *Locul*, pentru români, este un *spațiu*, e drept redus ca dimensiuni și extrem de bogat în date moștenite, dar spațiu în esență.

cu vîrsta cuprinsă între 18-25 de ani, pentru care limba maternă este româna. Respondenții au fost rugați să răspundă instantaneu cu primul cuvînt care le-a venit în minte la auzul cuvîntului-stimul *loc* (fiecare anchetă propusă conținea 100 de cuvinte-stimul, selectate și generate de calculator din circa 500 de stimuli, ce fac parte din nucleul și masa vocabularului de bază al limbii române: stimulul *loc* apare, în medie, în una din 5 anchete). Or, respectarea acestei condiții în timpul anchetării permite a reduce la minim intervalul temporal dintre stimul și reacție: respondentul nu trebuie să mediteze asupra reacției, întrucît conceptul de asociație exclude ideea de „gîndire” a răspunsului (cf. Фрумкина Р.). În calitate de respondenți au fost studenți din mai multe universități din Republica Moldova și România. Trebuie de menționat că factorul determinant pentru alegerea studenților în calitate de respondenți în cadrul EA revine faptului că la vîrsta de 17-25 de ani se produce deja formarea identității lingviale, iar asociațiile, identificate în cadrul EA, reflectă competența lingvistică și sînt relevante pentru mentalul român (Карaulов 2011: 192).

²¹Cf. www.unibuc.ro/...%20Experienta%20si%20loc

Ne-o confirmă rezultatele EA, conform căruia cele mai multe reacții pentru cuvântul-stimul *loc* au fost *spațiu* – 120. E demn de menționat faptul că în mentalul rușilor, *loc/ место* nu se asociază cu spațiu. Dovadă ne pot servi datele *Dicționarului asociativ al limbii ruse*.

Cf. МЕСТО: встречи 74; в жизни 31; под солнцем 26; занято, стул 17; пустое 12; место 9; встреча, жительства 8; кресло, мое, первое, хорошее 7; время, встречи изменить нельзя, в трамвае, работы, рождения, свободное 6; автобус, в автобусе, свое 5; в вагоне, в метро 4 etc. (Караулов).

Menționăm că am ales pentru analiză în calitate de cuvânt-stimul *loc*, întrucât mentalitatea românului a fost dintotdeauna o mentalitate a *locului*. Or cultura materială a satelor noastre a fost construită în această mentalitate: țărănul nu a operat cu noțiunea de *spațiu* (înțelegând prin acesta o tridimensionalitate definită aprioric), ci a lucrat cu acela de „loc” (Moraru 2011: 16). Mai mult, „în vorbirea țărănească nici nu a existat cuvântul *spațiu*: ci e fixat cuvântul *loc*” (*ibidem*). E de menționat totuși că cele două concepte au înțelesuri diferite. *Spațiul* primește o conotație abstractă, fără nici o urmă de substanță materială. În timp ce *locul* se referă la modalitatea prin care individul este conștient/atras de un anumit segment al spațiului²². Un loc poate fi perceput ca un spațiu avînd o însemnătate. Spațiul poate fi descris ca o localizare fără nicio urmă de interconexiune socială generată de amprenta umană. Din contră, locul este mai mult decît o simplă localizare, este o localizare creată prin intervenția experienței umane. *Locul* își asumă astfel, menționează S. Moraru, un spor de răspundere la care își atașează „soarta obiectului”, lucru la care spațiul nici nu pare să se gîndească (Moraru 2011: 16-17). Noțiunile de *spațiu* și *loc* se întrepătrund și se despart în multe limbi ale lumii. *Spațiu* (lat. *spatium*) /*espace/space* semnifică, mai ales, întindere nedefinită care conține și înconjoară toate obiectele, dar și cosmos, loc afectat unui scop. *Locul* (lat. *locus*) *lieu/pace* reprezintă partea circumscrisă a spațiului în care se situează un lucru sau se derulează o acțiune. Locurile sunt „materializări ale *spațiului* mental pe care ești în stare să-l concrești” (Petraș 2005: 21). Spațiul e diversificat prin polivocitatea direcțiilor și prin existența de fundal a locului. Astfel, în spațiu „omul își creează locuri de viețuit și con-viețuit, în dublete infinite, cu nuanțări uneori greu de definit: *spațiul/loc, space/pace, locus/spațium; lieu/endroit, lieu/espace; luogo/spazio*”. Așadar, fiind infinit de mare, spațiul s-a spart în locuri indefinit de multe.

Loc implică și ideea de „loc anume, identificabil pentru locuire”, adică casa ta. Firește, „a locui” poate semnifica a-ți afla locul în alt loc decît casa ta, dar, cu certitudine, implică traiectoria revenirii la casa ta, unicul loc în care te poți simți în largul tău și unde revii, chiar și cu gîndul măcar, oriunde te-ar duce drumurile vieții. Astfel, spațiul originar are legătură intimă cu **casa** părintească. În mentalitatea arhaică românească, casa era concepută nu numai drept obiect material de întreținere a vieții de zi cu zi, ci unul spiritual, de promovare a unor valori tradiționale. În așa fel, casa reprezenta o veritabilă „țesătură de legături *spațiale*”; iar „puternice rădăcini *locale*, după cum menționează E. Bernea, fac din casă și curte un fel de obîrșie și formă determinantă pentru cele mai multe activități umane” (Bernea 2005: 34). Pentru român, din cele mai vechi timpuri, casa reprezintă însăși materialitatea familiei, „nu numai spațial, în suprafață, dar și temporal, în adîncime, casa și locul ei sînt îmbibate de un fond moral” (*idem*). Unitatea lexicală *casă* constituie expresia metonimică a unei structuri interogatoare de „locuri ale vieții”, care – toate la un loc – constituie rostul adevărat al căminului/vetrei. A se confrunta, în acest sens, reacțiile foarte numeroase: *casă* – 47.

Casa, prin extensiune satul, este locul căruia omul îi aparține și, prin care, dînsul există și se definește (Cf. *acasă* 19, *împrejurime* 2, *perimetru* 1, *satul bunicii* 1, *localitate* 1). Așa poate fi explicată prohibiția existentă în mentalitatea românului de a părăsi locul din care îți tragi seva, care îți dă vigoare și sănătate, dar și libertate și siguranță. Astfel, *acasă* nu presupune nimic necunoscut și strident pentru sensibilitatea omului, nimic ce nu i-ar aparține. Dincolo de acest loc al lumii apropiate, se deschide una necunoscută, care implică părăsirea zonei de confort și intrarea într-o zonă de risc

²²A se vedea definițiile lexicografice ale acestor două unități lexicale:

SPĂȚIU, spații, s. n. **1.** (Fil.; la sg.) Formă obiectivă și universală a existenței materiei, inseparabilă de materie, care are aspectul unui întreg neîntrerupt cu trei dimensiuni și exprimă ordinea coexistenței obiectelor lumii reale, poziția, distanța, mărimea, forma, întinderea lor.

LOC, locuri, s. n. **1.1.** Punct, porțiune determinată în spațiu.

(Cf. *necunoscut* 5)²³. Concludentă în problema valorii locului și spațiului este și părerea, specifică românului, despre venetici, a căror integrare și adaptare definitivă este imposibilă, întrucât e o problemă principială, de natură și de substanță, iar orice calamitate abătută asupra locului e pusă pe seama veneticului (cf. *străin* 4).

Desigur, spațiul la români e gândit ca un orizont, în sens material – adică acolo unde cerul se întilnește cu *pământul* – adică tot ceea ce există nu ca idee sau entitate abstractă, ci ca o realitate obiectivă, materială (cf. *pământ*-17). Un alt mod de a gândi *locul* este cel de *țară*, adică pământ al strămoșilor, o substanță originară și permanență etnică (Cf. *țară*-3, *neam*-1, *baștină*-1, *vatră*-1, *cuib*-1, *sălaș*-1, *locaș*-1, *meleag*-1, *de baștină*-1, *natal*-1). În mentalul românesc, spațiul e consubstanțial omului, în trei ei stabilindu-se mai mult decât o relație, e o rudenie de ordin spiritual. Rudenia deci stabilește nu numai o relație de sânge, ci una de *loc*. Legătura cu locul originar se conservă în tradiții și obiceiuri, în modul de a interpreta și vedea lucrurile, în mentalul lui – elemente din care omul își trage substanța pe parcursul întregii vieți. De aici reacțiile *sfint*-5, *naștere*-2, *dor*-1, *neam*-1, *apartenență*-1.

Toate au pe lumea asta un loc denotă un adevăr **incontestabil**. Fiecare ființă umană are nevoie de a fi situată într-un anumit spațiu și timp. Locul e anterior tuturor lucrurilor, dar orice lucru se află într-un anumit loc. Nevoia de a se *localiza/situa/amplasa* e direct legată de nevoia de interacționare, de relaționare creatoare cu lucrurile. Locul ne oferă „parametrii” indispensabili pentru activitatea noastră „semnificativă” în lume. E aici interogația românească *De unde ești de loc?* Pentru a **afila proveniența**. Or, orice detaliu al „locuirii” e un element personalizat al formării/creșterii care a contribuit la felul de a fi al personalității mai târziu. Insul se adaptează la ceea ce a adunat în preajma sa, la obiecte cu care și-a mobilat, căptușit anturajul apropiat. Ele constituie proiecțiile propriului eu, care i-au servit drept „plasă” pentru a conceptualiza lumea. Așadar, viziunea despre spațiu a românului relevă și problema centrului universului, *alias* a locului unde sînt centrate lucrurile și tot ce există în lume. Pe parcursul evoluției mentalului românesc, s-au conturat câteva soluții: 1) teocentrică, care îl are în centrul universului pe Dumnezeu; 2) conform altei ipoteze, formulate poetic de L. Blaga, centrul universului îl reprezintă satul („Veșnicia s-a născut la sat” Lucian Blaga, *Sufletul Satului*). 3) Conform rezultatelor EA, rezultă că, actualmente, câștig de cauză a căpătat concepția antropocentrică, produs al individualismului modern. Spațiul determină identitatea subiectului: individul se (auto)construiește în periplurile sale sociale, etice, politice etc. [Prus]. În corespundere cu această concepție, se relevă subiectivitatea limbajului și deisusul ce are o anumită organizare internă – cîmp indexical – al cărui punct „zero”/ „origo” e constituit din persoana care vorbește – *eu* – din locul emiterii mesajului lingvistic – *aici* – și din momentul în care e realizată comunicarea – acum. Menționăm că *locul*, pentru român, e, în egală măsură, proximal – aproape de vorbitor (cf. *aici* 14), cît și distal – departe de vorbitor (cf. *acolo* 6, *departe* 2, *unde* 7, *oriunde* 2), iar numărul reacțiilor pentru primul și al doilea mod nu diferă prea mult – 14/17.

O primă caracterizare a locului, avînd un grad mai avansat de generalizare, este de *loc bun*, adică rodnic, aducător de bine, și *loc rău*, adică nerodnic, aducător de rău, avînd conotații negative (cf. *bun*-4, *rău*-2). Acesta este un mod de a privi și califica locul specific pentru toate zonele etnografice românești, și nu e vorba doar de manifestările satului tradițional și arhaic. Or, după cum afirmă E. Bernea, „gîndită pe o verticală, lumea, așa cum apare în concepția poporului nostru, spațializează ideea de bine și de rău și o introduce ca principiu nu numai în viața interioară, sufletească, ci și în natură, în ordinea cosmică. Lucrurile par întocmite în așa fel, încât ele răspund unor nevoi de ierarhie, echilibru și armonie a lumii obiective!” (Bernea 2005: 91).

Deplasarea în spațiu, adică de la un „loc” la altul se realizează cu ajutorul drumului, care e și el un simbol sau chiar mit al mării călătorii (cf. *drum*-5). Drumul e un element fundamental al culturilor arhaice, precum și al mitologiei diferitelor popoare, fiind considerat „loc bun” atîta timp cît nu te abați de la el. Pe de altă parte, drumurile pot aduce și „rău” călătorului.

Prezintă interes raportul ce se instituie dintre spațiu și lucruri: or, spațiul, pentru români, nu poate fi conceput în afara lucrurilor (*alias*, în mentalul românesc, nu există *loc* fără lucruri), iar reprezentarea spațiului implică, în mod direct, reprezentarea lucrurilor. A se urmări reacțiile:

²³Pare straniu faptul că reacția *cunoscut* apare doar o singură dată, adică de 5 ori mai puțin decât cea de *necunoscut* (5).

parcare 6, pat 4, plajă 4, bancă 3, restaurant 3, mașină 2, tramvai 1 etc. De asemenea, spațiul nu este detașat nici de evenimente (*întîmplare* 1, *vacanță* 1, *eveniment* 1 etc.).

Desigur, spațiul e perceput indispensabil de timp (cf. *timp* 4). Or, locul și timpul, menționează M. Vulcănescu, apar ca două vaste receptacole ale existențelor particulare, care cuprind tot ce este, ca două cadre sau două vase, pe care aceste lucruri le umplu cu ființa lor (Vulcănescu 1991: 101). În această relație a sa cu spațiul și timpul însă, românul e, categoric, de partea spațiului, întrucît deplasarea în spațiu îi creează iluzia vieții infinite, așa-numita „viață fără moarte”. Dacă timpul e perceput rapace, consumînd amenințător din durată finită a vieții omenești, atunci spațiul îi oferă senzația de libertate, făcîndu-l să fie resimțit ca prieten, ocrotitor. De aceea reprezentarea spațiului în mentalul românesc angajează un mare număr de atitudini în majoritate pozitive: (*frumos* 14, *liniște* 9, *plăcut* 4, *curat* 3, *cald* 2, *place* 2, *relaxare* 2, *mirific* 2, *frumusețe* 1, *sacru* 1, *minunat* 1, *sfințenie* 1 etc.). Dacă timpul e trecător în nepăsarea lui față de oameni, atunci spațiul e static. (Cf. *a sta* 9, *stabilitate* 7, *relaxare* 2, *ședere* 1, *șezut* 1, *a șede* 1).

O problemă legată de reprezentarea spațiului la români este cea a *locului de veci* și a credinței în „celălalt tărâm”. Locul de veci nu mai aparține lumii noastre, e o lume aparte, cu dimensiuni și mod de a fi proprii. În ce privește coordonatele spațiale ale locului de veci, acesta nu are o determinare precisă de loc: uneori e imaginat sub pămînt, alteori în pămînt, dar de cele mai multe ori e imaginată în spațiul atmosferic, spre cer, iar spațiul lumii noastre este afectat de modul de a exista a „locului de veci”²⁴ (Cf. *de veci* 4, *veci* 2).

Dacă spațiul e ceva abstract, locul poate deveni un spațiu apropiat, prietenos, în care ne mișcăm ca într-o încăpere, cu toate ale noastre, întrucît el ne încapere, ne cuprinde, chiar ne alege (cf. *încăpere* 5). Unitatea lexicală a *încăpea* provine din lat. (*in*)*capeo*, (*in*)*capere* și păstrează sensurile multiple de „a cuceri, a lua, a cuprinde, a conține, a alege, a simți”²⁵ etc.

În concluzie, afirmăm că, în limitele mentalului românesc, spațiul reprezintă un aspect al existenței lumii, dar nu un cadru sau condiție a sa primordială. Așadar, spațiul nu este un fenomen de sine stătător, ceva detașat, ci este o dimensiune indispensabilă a lumii, un dat al naturii lucrurilor, de aceea este conceput ca ceva concret și viu. Românul vede spațiul prin intermediul diverselor căi ale aspirațiilor spiritului său. În mentalul dominant al românului, spațiul participă și este o condiție a tot ce se întîmplă pe interiorul lui, ca unul din aspectele fundamentale ale existenței. Spațiul este o constantă în modul de a gîndi lumea, pe care românul o articulează după nevoile spiritului său și ale orientării pe care o are. Pentru el însă *explicația* nu vine prin reducere și abstractizare, ci prin *apropierea de realitatea elementară a lucrurilor*. Astfel, spațiul are un rol principial în sens de început, „participă la alcătuirea lumii ca existență (geneză) și se manifestă cu ea deodată” (Bernea 2005: 135). Spațiul pentru român e deschis, larg și cuprinzător. „Nu lumea e în spațiu, ci spațiul e în lume” (*idem*, 96). Infinitul, vidul, haosul nu apar în conștiința și în reprezentarea despre lume a românului (dovadă e lipsa reacțiilor de acest gen).

Demersul de față nu are pretenția de a fi rezolvat toate problemele referitoare la reprezentarea spațiului în mentalul românesc, ci scoate în evidență doar unele aspecte mai importante, chemînd la investigații ulterioare. Considerăm că rezultatele EA reprezintă idei prețioase pentru înțelegerea mentalului românesc, aducînd o contribuție substanțială în înțelegerea modului cum își reprezintă spațiul românii și ce explicații folosesc în acest sens.

Bibliografie:

1. Bernea, Ernest, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, București, Editura Humanitas, 2005.
2. Cassirer, Ernst, *Eseu despre om*, București, Editura Humanitas, 1994.
3. Cimpoi, Mihai, *Esența ființei. (Mi)teme și simboluri existențiale eminesciene*, Chișinău, Editura Gunivas, 2003.
4. Michiduță, Adrian, „Filosofia mioritică” – de la elogiul la contestare // <http://www.revista-mozaicul.ro/a.michiduta.blaga.512.html>

²⁴Pentru detalii a se vedea (Bernea 2005: 1-134).

²⁵Expresiile frazeologice ale căror element component e *loc* denotă, evident, și legătura cu locul său anume în spațiul lumii: *nu-și încapere în piele*, *nu încapere vorbă/îndoială*; *nu-și află locul*, *nu încapere nicăieri*, așa încît încăperea e mai mult decît camera și odaia, ea are o parte abstractă și vagă, de loc hărăzit, dar și una concretă, de viziună marcată cu însemne personale (Petraș 2005: 22).

5. Moraru, Sebastian, *Casa, satul și devenirea în tradiția românească*, București, Editura Saeculum visual, 2011.
6. Prus, Elena, *Proxemica literară ca personalizare a spațiului*, în *Limba română*, 2004, nr. 12, anul XIV // <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1945>.
7. Petraș, Irina, *Despre locuri și locuire*, București, Editura Ideea Europeană, 2005.
8. Ralea, Mihai, *Fenomenul românesc*, București, Editura Albatros, 1997.
9. Terzea-Ofrim, Lucia, *Ce mi-e drag nu mi-e urât. O antropologie a emoției*, București, Paideia, 2002.
10. Trinca, Lilia, *Spatial coordinates of time in romanian*, în *Intercultural communications*, Georgia, Tbilisi, 2015, nr. 24, p. 12-22.
11. Vulcănescu, Mircea, *Dimensiunea românească a existenței*, București, Editura Fundației culturale române, 1991.
12. Zérafă, Michel, *La Révolution romanesque*, Paris, U.G.E., 1972.
13. Караулов Ю. Н. *et alii*, *Русский ассоциативный словарь как новый лингвистический источник и инструмент анализа языковой способности*. în *Русский ассоциативный словарь*. Книга 1. Прямой словарь: от стимула к реакции. Ассоциативный тезаурус современного русского языка. Часть I / Ю. Н. Караулов, Ю. А. Сорокин, Е. Ф., Тарасов, Н. В., Уфимцева, Г. А., Черкасова, Москва, Изд-во «Помовский и партнеры», 2011.
14. Осыка М. В., *Способы вербализации концепта «пространство» (на материале русской и французской топонимической фразеологии)*, Иркутск, Вестник ИГЛУ, 2009, № 3.
15. Фрумкина Р.М. *Психолингвистика: что мы делаем, когда говорим и думаем* // https://www.google.ru/?gws_rd=ssl#newwindow=1&q=%D1%84%D1%80%D1%83%D0%BC%D0%BA%D0%B8%D0%BD%D0%